

JANA VÍTOVÁ

BZENEC JAKO SÍDLO MORAVSKÉHO MARKRABĚTE PROKOPA

Abstract:

The town Bzenec as a residence of the Margrave Prokop of Moravia. This article describes Margrave Prokop's stays in the town Bzenec, the circumstances of document's creation and people from Margrave Prokop's sphere who were connected with the town.

Key words:

Bzenec as a property of the Margrave Prokop, Moravian Margrave Prokop of Luxembourg, Moravian Margrave Jost of Luxembourg, Moravian Margrave John Sobieslaus, Moravian Luxembourgs

Bzenec ležící mezi Kyjovem a dolním tokem řeky Moravy se stal jedním z oblíbených sídel markraběte Prokopa Lucemburského.¹ Podle poslední

¹ Příspěvek vychází z magisterské diplomové práce s názvem *Moravský markrabě Prokop Lucemburský* sepsané pod vedením doc. PhDr. Pavla Krafla, Dr., obhájené v roce 2012 na Ústavu pomocných věd historických a archivnictví FF MU v Brně. Základní literaturu k osobě tohoto moravského markraběte viz B a l e t k a , Tomáš: *Dvůr a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411)*. In: Moravští Lucemburkové (1350–1411). Sborník prací Muzea města Brna. Brno 2000, s. 147–166; T ý ž : *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411)*. SAP 46, č. 2, 1996, s. 259–536; B o b k o v á , Lenka: *Jošt Moravský markrabětem braniborským*. In: Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Brno 2003, s. 313–325; F l o d r o v á , Milena: *Lucemburská dynastie*. In: Moravští Lucemburkové, s. 13–35, M e z n í k , Jaroslav: *Postoj moravských markrabat Jošta a Prokopa k papežskému schizmatu*. In: Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové. Praha 1998, s. 271–277. T ý ž : *Lucemburská Morava 1310–1423*. Praha 2001; S p ě - v á č e k , Jiří: *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*. Praha 1986; Š t ě p á n , Václav: *Moravský markrabě Jošt (1354–1411)*. Brno 2002; T ý ž : *Osobnost markraběte Jošta a jeho vztah k ostatním členům lucemburského*

závěti moravského markraběte Jana Jindřicha připadl po jeho smrti hrad Bzenec s přilehlým městečkem prostřednímu z jeho tří synů, Janu Soběslavovi.² Ovšem poté, co se markrabě Jan Soběslav rozhodl pro duchovní dráhu a rodových statků se vzdal, vypukl mezi zbývajícími bratry ostrý spor o jeho majetek, který vyvrcholil válkou.³ Jednalo se o první střetnutí mezi vládnoucím markrabětem Joštem a nejmladším z bratrů, markrabětem Prokopem, a současně nešlo o spor poslední. Markraběcí války pustošily Moravu s přestávkami až do sklonku 14. století. Boje o majetek Jana Soběslava mezi markrabětem Prokopem a markrabětem Joštem trvaly v letech 1381–1382 a mladší z bratrů z nich vyšel lépe, do svých rukou získal větší statků markraběte Jana Soběslava včetně Bzence.⁴

V Bzenci se markrabě Prokop poprvé prokazatelně objevuje dne 10. srpna roku 1382, kdy zde vydává listinu adresovanou konventu augustinián-

rodu. In: Moravští Lucemburkové, s. 73–145; T ý ž : *Zápas moravského markraběte Prokopa o Liptov v rámci středoevropské politiky na sklonku 14. století*. Historický časopis 40, č. 5, 1992, s. 541–555. Naposledy publikoval stať E l b e l , Petr: *Jan Soběslav a Prokop*. In: Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy. Praha 2012, s. 710–718.

2 Markrabě Jan Jindřich nechal postupně sepsat celkem tři testamenty, přičemž ustanovení týkající se rozdělení majetku mezi jeho syny se průběhem času měnila. V první závěti, která se bohužel v originále nedochovala a známe ji pouze díky jejímu potvrzení od císaře Karla IV. z roku 1363, ještě nebyl dědický podíl markraběte Prokopa přesně stanoven. Dle obsahu druhého testamentu markraběte Jana Jindřicha ze dne 24. března roku 1366 měl hrad a městečko Bzenec připadnout nejmladšímu Prokopovi. V třetí a poslední závěti vydané v Brně 26. března roku 1371 však příkl markrabě Jan Jindřich Bzenec nakonec Janu Soběslavovi. Příslušné prameny jsou otištěny v *Codex diplomaticus et epistolaris Moravie* (= CDM) IX. Ed. V. Brandl. Brünn 1875, s. 236–237, č. 317; CDM IX, s. 332–334, č. 423; CDM IX, s. 323–325, č. 420; CDM IX, s. 332–334, č. 423 a CDM X. Ed. V. Brandl. Brünn 1878, s. 137–142, č. 118. Podrobněji k testamentům moravského markraběte Jana Jindřicha K a v - k a , František: *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378)*. Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. 1. díl (1355–1364). Praha 1993, s. 40–41 a s. 200; T ý ž : *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378)*. Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. 2. díl (1364–1378). Praha 1993, s. 118; M e z n í k , J.: *Lucemburská Morava*, s. 199–201 a Š t ě p á n , V.: *Moravský markrabě Jošt*, s. 24 a s. 30.

3 Moravský markrabě Jan Jindřich ve své poslední závěti také ustanovil mezi markrabětem Prokopem a jeho starším bratrem Janem Soběslavem zvláštní dědický řád. V případě, že by jeden z nich zemřel, aniž by po sobě zanechal mužské potomky, měl jeho majetek připadnout druhému z bratrů nebo jeho synům, nikoliv markraběti Joštovi. V momentě, kdy si ovšem markrabě Jan Soběslav zvolil církevní kariéru, nastala situace, která nebyla v jinak podrobné poslední vůli markraběte Jana Jindřicha nijak ošetřena, což vedlo k ostrým sporům mezi zbývajícími bratry.

4 M e z n í k , J.: *Lucemburská Morava*, s. 222–224.

ského kláštera v Brně. Moravský markrabě v ní augustiniánům věnoval louku ležící poblíž vsi Blučina. Tím rozšířil tamější majetek kláštera, neboť s loukou patřící markraběti, které se říkalo „...*Frawewiz...*“, sousedila z jedné strany právě i louka kláštera („...*Heyden gennant...*“). Z dalších stran pak k louce markraběte Prokopa přiléhala louka nazývaná „...*Goczwizz...*“ a louka, kterou vlastnil jakýsi řezník Mikuláš. Na zbývající straně se již nacházela hranice Opatovic.⁵ Prokop Lucemburský ale konvent brněnského kláštera neobdaroval bezdůvodně, tímto způsobem se snažil augustiniánům vynahradit škody, jež klášterní statky utrpěly v průběhu bojů mezi mladými markrabaty. Alespoň tak to vyplývá z textu listiny Prokopova staršího bratra Jošta, který o měsíc později darování louky potvrdil. Markrabě Jošt v ní označil za konkrétní viníky škod na klášterním majetku Petra z Plumlova a Ješka Pušku z Kunštátu, kteří v době bojů mezi markrabaty stáli na straně markraběte Prokopa.⁶

V průběhu roku 1384 navštívil Prokop Lucemburský Bzenec znovu, přičemž obyvatelům města i předměstí udělil významné privilegium – právo odúmrti. Bzenečtí tedy mohli svůj majetek volně odkazovat. Dále bylo stanoveno, že v případě, kdy by někdo z nich zemřel, aniž by zanechal závět, měl majetek zesnulého připadnout jeho příbuzným žijícím v Bzenci. Kromě této výsady získali bzenečtí od markraběte Prokopa i další práva týkající se vaření a prodeje piva. V této oblasti jim markrabě Prokop udělil stejná práva, jako měli obyvatelé v Olomouci, Brně a jiných moravských městech mimo speciálně jmenovaného Ostrohu, jehož obyvatelé byli od platů osvobozeni zcela. V Bzenci markrabě Prokop pobýval i se svým dvorem a blízkými přáteli, o čemž vypovídá svědečná formule jeho listiny. Při jejím sepsání byli přítomni Zachariáš Sessel ze Všetat uvedený s titulem maršálka markraběte Prokopa, Beneš z Vildenberka, Jan Puška z Kunštátu a další konkrétně nejmenované osoby z okruhu mladšího moravského markraběte. Výsady a práva, která Bzenci propůjčil markrabě Prokop, pak městu následně potvrdil i markrabě Jošt.⁷

⁵ Darovací listina Prokopa Lucemburského otištěna v CDM XI. Ed. V. Brandl. Brunn 1885, s. 235, č. 263 a *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.* (= RBMV) VII. Ed. P. Krafl. Praeae 2010, s. 75, č. 68.

⁶ Písemnost byla vydána v Brně dne 18. září roku 1382, viz CDM XI, s. 236–237, č. 267 a RBMV VII, s. 76, č. 71. K tomu také M e z n í k , J.: *Lucemburská Morava*, s. 223.

⁷ Listina markraběte Prokopa pro Bzenec není bohužel přesně datována, v textu je uveden pouze rok 1384, viz CDM XI, s. 317–318, č. 342. Markrabě Jošt potvrdil ustanovení svého mladšího bratra v téměř totožně stylizované písemnosti ze dne 13. března roku 1385 (CDM XI, s. 325, č. 353). K tomu také L a p á č e k , Jiří: *Přerov ve 14. a 15. století*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2008, s. 59,

V Bzenci se markrabě Prokop zastavil také 10. října roku 1389, kdy zde vydal listinu pro lovčího Mikšíka řečeného Kunoš. V písemnosti, která unikla pozornosti editora moravského diplomatáře Vincence Brandla a tím i drtivě většiny českých medievalistů, postoupil moravský markrabě panu Mikšíkovi svůj dvůr v Brumovicích ležících poblíž Bzence, a to se vším příslušenstvím kromě zahrad, které si ponechal k vlastnímu užívání.⁸

Po rušných letech 1385 až 1389, která se nesla ve znamení podpory obou moravských Lucemburků, markraběte Jošta i Prokopa, při cestě Zikmunda Lucemburského za uherskou korunou, se markrabě Prokop objevil v Bzenci znovu na počátku roku 1390. Dne 25. ledna toho roku zde prodává svůj hrad Malinovo ležící poblíž Bratislavy, jenž do svých rukou získal právě v období své pomoci uherskému králi Zikmundovi. Hrad s veškerým příslušenstvím odkoupil od moravského markraběte hrabě Petr z Pezinku a Sv. Juru za sumu ve výši 1 900 zlatých.⁹

Moravští Lucemburkové využili aktuální situaci, v níž se Zikmund Lucemburský nacházel, a cena jejich podpory bratřancí tak rozhodně nebyla malá. Konkrétně se jednalo o sumu ve výši 50 000 hřiven pražských grošů zastavenou na území Staré marky a oblasti zvané „Prignitz“ ležící v bramborském markrabství. Zikmund Lucemburský dále moravským markrabím za jejich podporu přislíbil, že území mezi moravským markrabstvím a řekou Váhem, které se svými oddíly dobudou, budou moci užívat do té doby, než budou jejich výlohy v souvislosti s uherským tažením vyrovnány.¹⁰

pozn. č. 22; S k u t i l , Jan: *Dějiny Bzence od počátků do konce středověku*. JM 18, 1982, s. 77 a Š t ě p á n , V.: *Moravský markrabě Jošt*, s. 208.

⁸ Na tento pramen ale naštěstí upozornil P r i x , Dalibor: *Výsady brumovického volenství. (Příspěvek k diplomatári moravského markrabího Prokopa na pozadí mocensko - politických proměn moravsko – slezského pomezí koncem 14. století)*. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 5, 2000, s. 181–192. Autor taktéž dokazuje, že se obsah listiny markraběte Prokopa vztahuje k Brumovicím u Bzence, nikoliv k obci Brumovice ležící poblíž Krnova. Sama písemnost se bohužel nedochovala v originále, ale pouze v opise v urbáři krnovského panství, viz Zemský archiv v Opavě, Velkostatek Krnov, inv. č. 4, urbář z roku 1559, f. 93 (135) či samostatném neověřeném opise (Zemský archiv v Opavě, Urbáříšní komise slezská v Opavě, inv. č. 453).

⁹ Listina Prokopa Lucemburského je otištěna v *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* (= CDH) X-8. Ed. G. Fejér. Budae 1843, s. 308–309, č. CXVI. Transumpt této listiny také viz CDH X-4. Ed. G. Fejér. Budae 1841, s. 748–751, č. CCCXLIII, konkrétně jde o písemnost uherského krále Zikmunda Lucemburského vydanou v Budíně dne 29. července roku 1409.

¹⁰ Výsledky dohody s moravskými Lucemburský zveřejnil Zikmund Lucemburský dne 9. července roku 1385, viz CDM XI, s. 331–332, č. 365; RBMV VII, s. 96, č. 121. O čtyři dny později jejich úmluvu potvrdil i král Václav IV. (CDM XI, s. 332–333, č. 367; RBMV VII, s. 97, č. 123). K tomu také M e z n í k , J.: *Lucemburská Mo-*

Moravští markrabí tak opravdu učinili a lokality na území dnešního západního Slovenska drželi až do přelomu 80. a 90. let 14. století. Správa tohoto území byla však fakticky v rukou markraběte Jošta. Samostatná aktivita Prokopa Lucemburského v souvislosti s nakládáním s uherskými državami je doložena pouze již výše zmíněnou listinou týkající se prodeje hradu Malinova a ještě jednou Prokopovou písemností vydanou taktéž v Bzenci. Markrabě Prokop v textu této listiny žádá bratislavské měšťany, aby mu poskytl 160 povozů k odvezení jeho věcí z Uher. Tento dokument není bohužel datován, v rámci inventáře k fondu Archívu mesta Bratislavy je zařazen pouze do období 1385–1389. Přihlédneme-li však k obsahu listiny, bude logičtější přiklonit se k horní hranici datace, kdy moravští Lucemburkové své uherské statky opouštěli. Zda markrabě Prokop při svém pobytu v Bzenci na počátku roku 1390 urovnával své majetkové poměry v Uhrách, přičemž kromě písemnosti o prodeji hradu Malinova z 25. ledna vydal i tuto listinu, nelze bohužel stanovit. Listina mohla vzniknout v Bzenci i v dřívějším období při jiné návštěvě markraběte Prokopa.¹¹

Ostatně již v lednu roku 1389 přistoupil markrabě Prokop na nabídku svého staršího bratra a přislíbil mu přenechání svých statků ležících na území Uher výměnou za částku ve výši 20 000 kop pražských grošů. Tuto značnou sumu neměl markrabě Prokop obdržet najednou, ale v rámci ročních splátek ve výši dvou tisíc kop grošů. Tyto peníze pak měly být dováženy na Prokopův hrad v Bzenci, Lukově nebo Boskovicích. O tom, kolik markrabě Prokop nakonec od markraběte Jošta skutečně obdržel peněz, ale bohužel nemáme doklady.¹²

Funkci purkrabího bzeneckého hradu zastával na přelomu 14. a 15. století Mikšík z Rohu. Již v roce 1395 věnoval markrabě Prokop panu Mikšíkovi a jeho dědicům v blízkosti hradu vinohrad. Zdrojem informací o tomto daru jsou zlomky register zápisů markrabství Moravského z roku 1459, bližší podrobnosti ani originální znění latinské listiny Prokopa Lucemburského tedy bohužel neznáme. V zápise je pouze zaznamenáno, že příslušný vinohrad vlastnil dříve tamější hajný Rudla, po jehož smrti připadl majetek markraběti Prokopovi.¹³ I při své další a poslední návštěvě Bzence v roce 1398 nezapomněl markrabě Prokop bzeneckého purkrabího odměnit.

rava, s. 229; Š t ě p á n , V.: *Moravský markrabě Jošt*, s. 216 a T ý ž : *Osobnost markraběte Jošta*, s. 100.

11 L e h o t s k á , Darina a kol.: *Archív mesta Bratislavy. Inventár stredovekých listín, listov a iných príbuzných písomností*. Praha 1956, s. 76, č. 498.

12 Text listiny Jošta Lucemburského ze dne 10. ledna roku 1389 otištěn v CDM XI, s. 456–457, č. 538; RBMV VII, s. 117, č. 176. K tomu i Mezník, J.: *Lucemburská Morava*, s. 237; Š t ě p á n , V.: *Moravský markrabě Jošt*, s. 276.

13 Záznam v registrech neuvádí plně datum, pouze rok 1395, viz *Archiv český čili staré*

Povolil jemu i jeho potomkům zřízení krčmy a vaření piva v Ořechově vzdáleném necelých 10 kilometrů od Bzence.¹⁴

V následujícím roce se purkrabí Mikšík osobně zapojil do útoků na statky olomoucké kapituly, jejichž zabíráním pověřil markrabě Prokop své služebníky. Dvě listiny opata skotského kláštera benediktinů Panny Marie ve Vídni Jindřicha z počátku března roku 1399 přibližují průběh těchto událostí. Dle textu jedné z písemností se na celé akci podílelo osazenstvo celé řady Prokopových hradů. Kromě bzeneckého purkrabího a hejtmana to byli i purkrabí a hejtmani dalších sídel markraběte – Uničova, Uherského Brodu, Pohořelic, Ivančic, Uherského Ostrohu, Rabštejna, Nového Hrádku u Jevíčka (Plankenberka), Úsova a Rokytnice. Jmenovitě jsou z útoků na majetek náležející olomouckému biskupství obviněni litovelský hejtman Přibík z Odlochovic a místní purkrabí Hašek společně s přerovským hejtmanem Adamem Běsem a tamějším purkrabím Bohuňkem. Opat Jindřich ostře vyzval označené viníky, aby do šesti dní napravili všechny škody, které na majetku olomoucké kapituly způsobili. V případě, že by se tak nestalo, budou exkomunikováni. A pokud by ani hrozba vyloučení z církve nepřesvědčila škůdce k nápravě, bude na všechna místa, kde se zdržovali, uvalen interdikt.¹⁵

Přestože není v dokumentu jméno pana Mikšíka z Rohu výslovně uvedeno, z druhé listiny opata Jindřicha pocházející ze stejného dne jeho identita už jasně vyplývá. Opat Jindřich v ní informuje široký okruh duchovních, jaké tresty hrozí pachatelům, pokud nevyslyší jeho výzvu a nenapraví všechny škody, a dále velmi detailně jmenuje spojence a příslušníky tábora Prokopa Lucemburského, kteří byli do těchto útoků zapojeni. Opat Jindřich uvádí v této souvislosti ve spojení s markrabětem Prokopem téměř čtyři stovky osob, což činí z této písemnosti naprosto unikátní pramen k poznání značné části stoupenců moravského markraběte v tomto období. Za nejvýznamnějšími spojenci z řad vévodů a předními příslušníky české i moravské šlechty jsou uvedeni purkrabí a hejtmani některých Prokopových měst a hradů, mezi nimi se objevuje i jméno purkrabího v Bzenci Mikšíka

písemné památky české i moravské (= AČ) VII, E. XI. Ed. J. Kalousek. Praha 1887, s. 599, č. 87.

14 Také tato informace je zaznamenána ve zlomcích register zápisů markrabství Moravského z roku 1459 s pouhým určením roku, viz AČ VII, E. XI., s. 600, č. 88.

15 Listina je vydána ve Vídni, viz CDM XII. Ed. V. Brandl. Brünn 1890, s. 452–455, č. 523; RBMV IV. Ed. B. Kopiczková. Pragae 1989, s. 166, č. 378 a dále L a p á - č e k , J.: *Přerov ve 14. a 15. století*, s. 59–60; Š t ě p á n , V.: *Moravský markrabě Jošt*, s. 463–464.

z Rohu a také zdejšího hejtmána Stanislava.¹⁶ Jméno bzeneckého purkrabího je rovněž uvedeno v bule papeže Bonifáce IX. ze dne 1. července roku 1399, v níž papež zpřisnil tresty za útoky na majetek olomouckého biskupství, které zřejmě tedy probíhaly i nadále, tzv. agravací.¹⁷

Purkrabí Mikšík z Rohu s hejtmánem Stanislavem nejsou jedinými osobami z okruhu moravského markraběte Prokopa spjatými s prostředím Bzence, které známe jménem. Další takovou osobností byl Vavřinec z Hranic, jenž působil u dvora markraběte Prokopa jako jeho protonotář a zároveň byl také farářem v Bzenci. Jak dlouho tuto dvorskou hodnost přesně zastával, bohužel nevíme, jméno Vavřince z Hranic je s funkcí protonotáře Prokopa Lucemburského spjato pouze v jediném prameni. Tím je listina markraběte Prokopa, již vydal po návratu z téměř tři roky trvajících zajetí v Bratislavě v Brně jen několik měsíců před svou smrtí. Dne 7. června roku 1405 moravský markrabě věnoval svému protonotáři Vavřincovi a jeho bratru Janovi fojtství v Kralicích.¹⁸

Z dochovaných pramenů přibližujících život a osobnost moravského markraběte Prokopa je patrné, že Bzenec nehrál v životě markraběte nevýznamnou roli. Vydal zde několik listin, v nichž odměňoval své úředníky spjaté s prostředím Bzence, měšťanům udělil určité výsady, ale vyřizoval zde i své soukromé majetkové záležitosti. Prokop Lucemburský se na jednom místě nezdržel příliš dlouho. V rámci království cestoval poměrně často, sporadicky odjížděl i do zahraničí, avšak po velkých městech jako Praha, Brno a Olomouc byl právě jihomoravský Bzenec nejčastějším místem jeho pobytu.¹⁹

¹⁶ CDM XII, s. 455–464, č. 524; RBMV IV, s. 162–166, č. 377. K tomu také M e z - n í k , J.: *Lucemburská Morava*, s. 272–273; Š t ě p á n , V.: *Moravský markrabě Jošt*, s. 464–466 a T ý ž : *Nový pohled na přepadení Jihlavy v roce 1402*. Vlastivědný sborník Vysočiny 8, Oddíl společenských věd, 1992, s. 8 a s. 13–14.

¹⁷ *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* (= MVB) V. Ed. K. Krofta. Pragae 1903, s. 803–806, č. 1476 a L a p á ě k , J.: *Přerov ve 14. a 15. století*, s. 59–60; Mezník, J.: *Lucemburská Morava*, s. 272–273; Š t ě p á n , V.: *Moravský markrabě Jošt*, s. 474.

¹⁸ CDM XIII. Ed. V. Brandl. Brünn 1897, s. 406–407, č. 371; RBMV VII, s. 209–210, č. 424.

¹⁹ Itinerář markraběte Prokopa Lucemburského viz Š t ě p á n , V.: *Moravský markrabě Jošt*, s. 822–825.

THE TOWN BZENEC AS A RESIDENCE OF THE MARGRAVE PROKOP OF MORAVIA

The town Bzenec, located between the town Kyjov and the lower reaches of the river Morava, was one of the favored residences of the Moravian Margrave Prokop of Luxembourg. According to the last will of Margrave John Henry, the city was bequeathed to Margrave John Sobieslaus. Margrave Prokop obtained it after fights with his older brother Jost in 1381–1382. This article describes Margrave Prokop's stays in this town, the circumstances of documents' creation and people from Margrave Prokop's sphere who were connected with the town Bzenec.